

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Onderzoek een wapen voor vrede en veiligheid in Afrika?

Hesseling, G.S.C.M.

Citation

Hesseling, G. S. C. M. (2004). Onderzoek een wapen voor vrede en veiligheid in Afrika? *Vrede En Veiligheid. Tijdschrift Voor Internationale Vraagstukken*, 33(3), 337-341.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/9542>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/9542>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Commentaar

Onderzoek een wapen voor vrede en veiligheid in Afrika?

GERTI HESSELING*

Wie de combinatie 'vrede en veiligheid in Afrika' leest, zal vooral denken aan het tegendeel: conflicten en oorlogen. Dat is helaas de realiteit, niet alleen nu maar ook in het verleden. In de prekoloniale tijd was Afrika zeker geen paradijs van 'nobeles wilden' die in pais en vree met elkaar omgingen. De komst van de koloniale machthebbers heeft in Afrika nieuwe vormen van geweld en onderdrukking geïntroduceerd en ook na het ontstaan van de onafhankelijke staten werden grote delen van het continent gekenmerkt door staatsgrepen, burgeroorlogen en gewelddadige regimes. Toch doet een dergelijk beeld van een werelddeel dat voortdurend in vuur en vlam staat geen recht aan de werkelijkheid. Over de landen met een redelijk stabiele regering waar de conflicten in de samenleving op een beheersbare wijze en zonder al te veel geweld worden uitgevochten, horen we weinig. Botswana en

Senegal worden vaak als voorbeeld genoemd, terwijl tegenwoordig ook Ghana en Mali tot de stabiele landen worden gerekend. Bovendien zijn in de afgelopen jaren enkele bijzonder gewelddadige conflicthaarden gedooft, zoals in Mozambique, Liberia en Sierra Leone. Hoewel dus een genuanceerder beeld van Afrika op zijn plaats is, blijft het een continent met (altijd te) veel oorlogen en (altijd te) veel gebieden waar de recente vrede nog uiterst fragiel is en/of waar smeulende conflicten kunnen oplaaien.

De laatste tijd is er een toenemende aandacht voor de veiligheidssituatie in Afrika ontstaan. Dat is niet omdat de belangstelling voor Afrika is toegenomen, maar omdat de veiligheidssituatie in de hele wereld is veranderd. De droom van een vreedzame internationale samenleving na het einde van de Koude Oorlog is niet uitgekomen en na de terreuraanslagen in de

* dr G Hesselning was van september 1996 tot september 2004 directeur van het Afrika-Studiecentrum in Leiden, waaraan zij nu als onderzoeker is verbonden. Tevens is zij voorzitter van de Raad van Advies voor het Wetenschappelijk Onderzoek in het kader van Ontwikkelingssamenwerking (RAWOO)

Verenigde Staten werden ook enkele landen in Afrika bestempeld tot *evil states*. Bovendien is de aard van de conflicten veranderd: ze zijn veel complexer geworden, ze hebben meestal een binnenstatelijk karakter, terwijl de gevolgen juist grensoverschrijdend zijn. De toegenomen rol van gewelddadige niet-statelijke groeperingen in deze conflicten verhoogt de complexiteit daarvan. Zo zijn onder meer de oorzaken van de conflicten minder eenduidig van politieke of religieus/etnische aard dan vroeger. Mark Duffield bestempelt in *Global Governance and the New Wars* de huidige oorlogen – met als prominent voorbeeld de oorlog in Soedan – tot *network wars*: “The new wars can be understood as a form of non-territorial network war that works through and around states. Instead of conventional armies, the new wars typically oppose and ally transborder resource networks of state incumbents, social groups, diaspora strongmen, and so on.”¹ Hij constateert voorts dat de combinatie van deze grensoverschrijdende netwerkoorlogen met de huidige neoliberale hegemonie heeft geleid tot een verschuiving in het ontwikkelingsbeleid. Veiligheidsvraagstukken zijn een integraal onderdeel van ontwikkelingsbeleid geworden. Dat is, zo weten we, ook in Nederland het geval. De conclusie die Duffield aan zijn analyse verbindt is echter verrassend en brengt mij bij het onderwerp waaraan ik hier enkele gedachten wil wijden. Hij stelt dat

de recente verstrengeling van veiligheid en ontwikkeling een morele verantwoordelijkheid met zich brengt om het huidige, nieuwe wereldssysteem, gekarakteriseerd door netwerkoorlogen en, wat hij noemt, *global liberal governance* beter te begrijpen en dat kan, schrijft hij, alleen met kennis en onderzoek.

Dat is precies wat ik graag wil horen. Voor een directeur van een onderzoeksinstelling als het Afrika-Studiecentrum (een functie die ik tot 1 september 2004 heb vervuld) en een voorzitter van de Raad van Advies voor het wetenschappelijk onderzoek in het kader van ontwikkelingssamenwerking (RAWOO) is de bevestiging dat onderzoek en kennis van wezenlijk belang zijn voor veiligheid en ontwikkeling in Afrika een hart onder de riem. Maar daarmee zijn we er nog niet. De grote vraag is wat voor onderzoek en welke kennis een bijdrage kunnen leveren aan een duurzame vrede in Afrika. Al in 2000 bracht de RAWOO hierover een advies uit: *Mobilizing Knowledge for Post-Conflict Management and Development at the Local Level*. Daarin werd geconstateerd dat de onderzoeksagenda op het gebied van conflictpreventie en -beheersing voornamelijk wordt bepaald door de prioriteiten van de nationale en internationale spelers op dit terrein en dat het onderzoek wordt uitgevoerd door organisaties en onderzoekers uit het Noorden, die gespecialiseerd zijn in conflicttheorieën en *early warning systems*. Er is

daarbij weinig of geen aandacht voor de visie van de lokale bevolking en van lokale onderzoekers op de oorzaken van de conflicten, hun kennis van de lokale situatie en hun meningen over de bereikte vredesakkoorden (die op het hoogste niveau tot stand komen), noch op de wijze waarop deze kunnen worden bestendigd in een duurzaam vredesproces.

Vier jaar later heeft de RAWOO gekeken of sindsdien veranderingen zijn te constateren in de belangrijkste onderzoeksprogramma's. Dat blijkt nauwelijks het geval. Het volgende citaat, opgetekend uit de mond van de vice-president van de International Peace Academy, Necla Tschirgi, is veelzeggend: "On the whole, peace building research that focuses on inclusive bottom-up and dialogue-based methodologies is fragmented, non-cumulative, parochial and often anecdotal in nature."

Er is dus nog steeds en wellicht meer dan ooit behoefte aan een andere manier van onderzoek doen, maar vooral ook aan een andere manier van agendasturing. Zo zal in de eerste plaats de onderzoeksagenda moeten worden ontwikkeld als een integraal onderdeel van de vredesprocessen. Die agenda zal moeten worden gevoed door een brede dialoog, waarbij uitdrukkelijk ook lokale onderzoekers en de lokale bevolking betrokken zijn.

Een tweede vereiste is dat de kloof tussen wetenschappelijke en lokale onderzoekers moet worden ge-

dicht. In veel Afrikaanse landen is de afstand groot tussen de nationale onderzoeksgemeenschap, die meestal in de hoofdstad is gevestigd en geneigd is tot theoretisch onderzoek, en organisaties op lokaal niveau die zich meer met praktische problemen bezighouden. Dit lijkt eenvoudig op te lossen door vooral op te roepen tot betere communicatie tussen beide werelden. Maar het gaat hier om een veel complexere werkelijkheid met vele moeilijk te nemen horden. Laat ik een paar van die hindernissen kort aanstippen. Er is sprake van verschillende soorten kennis: de academische kennis op nationaal niveau die sterk wordt gedomineerd door internationaal aanvaarde waarden en paradigma's en die internationaal wordt erkend, terwijl de kennis van de lokale bevolking ofwel genegeerd ofwel geromantiseerd wordt. Het is moeilijk om de hiërarchie tussen de verschillende soorten kennis te doorbreken, nog los van het feit dat kennis nog steeds macht is. De twee volgende hindernissen om de genoemde kloof te overbruggen zijn vooral aanwezig in landen die verkeren in een postconflictsituatie. Kennis is tijdens het conflict meestal sterk geërodeerd, omdat het onderwijs is verwaarloosd en intellectuelen zijn gevlucht, gearresteerd of vermoord. Dat heeft geleid tot de zogenoemde *de-skilling of society*. Die kennis zal dus weer moeten worden opgebouwd en het is maar de vraag of onderzoek dan prioriteit zal krijgen (hoe essentieel

vergarings van nieuwe kennis over de veranderende lokale werkelijkheid ook is). Ook de nationale en lokale NGO's in landen waar een gewelddadig conflict is geëindigd verkeren in een weinig comfortabele positie. Hun traditionele ontwikkelingsdoelstellingen (inclusief onderzoek op lokaal niveau) dreigen ondergeschikt te worden aan activiteiten op het gebied van veiligheid. Ondanks deze en andere problemen blijft het noodzakelijk om de bestaande grenzen tussen de verschillende wijzen van onderzoek en kennisproductie te slechten. Want alleen dan kan er sprake zijn van onderzoek dat van direct belang is voor de lokale bevolking. In het verlengde hiervan ligt de noodzaak om de onderliggende oorzaken van de conflicten en oorlogen te bestuderen en daarbij ook de mening van onderdrukte en gemarginaliseerde groepen in de samenleving te betrekken. Ten slotte is het in elke democratie van het allergrootste belang dat wetenschappelijke kennis in volledige vrijheid tot stand kan komen en dat de *checks and balances* die deel uitmaken van een democratisch bestel gelden voor alle segmenten van de samenleving, dus ook voor gemarginaliseerde groepen. Wetenschappelijk samenwerking tussen intellectuele elites die vroeger met elkaar streden, creëert ruimte op neutraal terrein en is de enige weg naar wederzijds begrip en reconciliatie.

Een onderzoeks- (en onderwijs)-agenda ten behoeve van vrede en

veiligheid in Afrika die op deze wijze wordt vastgesteld en uitgevoerd kan naar mijn mening een wezenlijke bijdrage leveren, niet alleen aan de vredesopbouw en vredeshandhaving in landen die in een postconflictsituatie verkeren, maar ook aan het voorkomen van conflicten in landen die (alsnog) in de wereld als stabiel bekend staan. Laat ik besluiten met een concreet voorbeeld: de positie van jongeren die bij gewapende conflicten betrokken zijn geweest. Bij oorlogen en gewapende conflicten in Afrika dringt het beeld van zwaarbewapende kinderen zich op. In Liberia, Sierra Leone, Soedan, Somalië, Kongo, Mozambique en Rwanda bestond een groot deel van de strijdende partijen uit jongens en meisjes jonger dan 18 jaar. Uit onderzoek blijkt dat het beeld dat vooral onder hulpverleners over kindsoldaten bestaat - namelijk willoze slachtoffers van gewetenloze *warlords* - niet correct is.² Vaak hebben de jongeren een bewuste keuze gemaakt voor het leger, of het nu het nationale leger is of deelname aan een rebellengroep. Zij weten dat zij tot een gemarginaliseerde groep in de samenleving behoren. Zij weten dat de kinderen van de stadselite naar dure privé-scholen kunnen, terwijl zij het zelf op zijn best moeten stellen met een paar jaar op een slecht geëquipeerde dorpsschool met onderbetaalde, slecht opgeleide onderwijzers. Zij weten dat zij weinig kans maken op een betaalde baan, dat zij daarom geen gezin kunnen stichten en dreigen eeuwi-

ge jongeren te worden zonder invloed en verantwoordelijkheden in de samenleving. Een militaire carrière biedt dan een goed alternatief: de macht van het geweer over dorpsoudsten, lokale *chiefs* en (voor jongens) vrouwen, oorlogsbuit en een militaire training. Na de beëindiging van de conflicten in hun land zijn de sociaal-economische omstandigheden en de opleidingsmogelijkheden alleen maar verslechterd. Indien er geen vreedzame alternatieven worden aangeboden die aansluiten bij hun ambities, hebben dergelijke jongeren weinig andere keuze dan wederom te vervallen in gewelddadige activiteiten. De vraag hoe dit kan worden voorkomen is niet eenvoudig te beantwoorden en zal nog veel onderzoek vergen, al was het

alleen al om te weten te komen hoe kinderen die aan deze nieuwe vormen van geweld hebben blootgestaan van hun posttraumatische stress kunnen worden afgeholpen. Onderzoek lijkt geen voor de hand liggend wapen voor vrede en veiligheid in Afrika, maar het is wel een essentieel middel om te weten te komen welke strategie in een specifieke lokale context en voor specifieke groepen in de samenleving kan worden ingezet. Bovendien schept onderzoek voorwaarden voor een brede dialoog die nu eenmaal in elke samenleving nodig is om te komen tot samenwerking in plaats van strijd tussen de 'officiële' en de lokale onderzoekers, tussen onderzoekers en lokale bevolking en tussen beleidsmakers en hulpverleners.

Noten

1 Duffield, M. (2001), *Global Governance and the New Wars. The Merging of Development and Security*. London: Zed Books, p. 14. Zie ook het advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (2004), *Nederland en crisisbeheer-*

sing. Drie actuele aspecten, Den Haag.
 2 Zie onder meer *What Happens to Youth During and After Wars? A Preliminary Review of Literature on Africa and an Assessment of the Debate*, Working Paper RAWOO, 2003.